

(НИН, 11.3.2010)

Када је 1999. евро уведен као безготовинско средство плаћања да би од 2002. постао прави новац, све је изгледало једноставно: свих 12 чланица монетарне уније имаће користи од јединствене валуте пре свега кроз огромно повећање унутрашњег тржишта, проток капитала ће се одвијати неометано, купопродајне трансакције унутар зоне биће олакшане, монетарна политика Европске централне банке биће довољно експанзивна да подржи националне економске политике чланица па ће, захваљујући томе, кредитна и фискална политика, које остају у националној надлежности, бити неупоредиво ефикасније и подстицајније за развој. Коначно, то је валута коју неће бити могућно оборити шпекулантским насртајима, као што је фунта преко ноћи оборена 1992. Будућност се смешила. Онда је у августу 2007. избила америчка кредитна и банкарска криза, због хипотекарних кредита с клаузулом о променљивој каматној стопи на којима су многе банке зарадиле, али су неке и пропале повлачећи друге за собом, и отада више ништа у европским финансијама не делује блиставо, будућност понајмање.

По старој изреци “Беда на врата, љубав кроз прозор”, брзо се испоставило да корени европске солидарности и нису нарочито дубоки. Ако судимо по насловним страницама западноевропских листова, посебно оних најтиражнијих, попут Билда и Сана, али и по дискусијама на форумима озбиљних и с разлогом угледних публикација, попут Економиста и Фајненшел тајмса, видећемо да је огроман број Европљана спреман да за кризу узроке тражи у наводно расипном, нерадничком, бунцијском и помало преварантском медитеранском менталитету. “Нећемо ми да плаћамо њихове дугове, нек сами кусају шта су закували” најчешћи је и помало расистички рефрен. Одмеренији, али солидарности подједнако несклони, објашњавају да су Грчка, Португал, Шпанија, па и Италија, саме криве.

Најгласнија је Немачка, као најјача европска привреда, својеврсна локомотива европског развоја. Она није против начелног пружања подршке, али одлучно одбија преузимање било какве одговорности за стање у сиромашнијим земљама еврозоне, позивајући се на Лисабонски уговор и на, што је за њу важније, одлуку свог Уставног суда из 1993, по којој Немачка може учествовати у монетарној унији само ако је испуњен услов стабилности. Ако стабилности нема, Немачка не само да није дужна, него нема ни права да у таквој унији учествује.

Такав став Берлина посебно је огорчио Грчку, чији је потпредседник владе Теодорос Пангалос подсетио да актуелни грчки проблеми делом потичу још из времена немачке окупације у Другом светском рату, када је, између осталог, однето све што се налазило у трезору централне грчке банке, а за све прекинуте животе, разарања инфраструктуре и главних привредних објеката, Немачка је 1960. платила само 115 милиона марака. Заиста, део превеликог грчког дуга који сада доспева на наплату чине кредити узети под окупацијом, за финансирање ратних напора Трећег рајха. Наравно, било би не само узалудно, већ и контрапродуктивно оповргавати чињенице о нацистичким разарањима: управо је њима председник Труман 1947. образложио потребу за пружањем помоћи, како би се очувала не само грчка демократија, већ и мир на Блиском истоку. Из Труманове доктрине проистекао је Маршалов план, а из њега немачко привредно чудо. Зато је представник немачког министарства спољних послова само одговорио да више нема смисла разговарати о прошлости и да је Немачка, уосталом, Грчкој дала око 33 милијарде марака, било у виду билатералне помоћи, било кроз ЕУ.

Али ако оставимо по страни емоције, статистички подаци из минуле деценије не стварају слику Немачке као нето даваоца помоћи, а медитеранских земаља као нето уживалаца свих користи еврозоне. У периоду после немачког уједињења, Немачка је имала огромне унутрашње трошкове. Велики део тог новца обезбеђен је захваљујући олакшаном извозу на проширено европско, пре свега еврозонско тржиште. Немачке фирме имају трговински суфицит од 54 милијарде евра са земљама еврозоне, а највише су продавале онима које су данас у највећим тешкоћама. Када Брисел одобрава средства из регионалних структурних фондова, и Грчка, и Шпанија и Португал та средства махом троше на машине и опрему произведене у Немачкој. Немачки извоз је од 1999. повећан за 57 посто, а његова укупна годишња вредност износи 733 милијарде евра. Вредност робне размене Немачке и Шпаније, друге опасно заљуљане домине у еврозони, од 1996. до 2006. четвороструко је увећана, на преко 27 милијарди евра. При том Шпанија има релативно велики платнобилансни дефицит, а Немачка екстерни суфицит. Посебну ставку чини војна опрема. Колике су размере тих трошкова јасно се види из податка да је Грчка управо склопила уговор о куповини 60 ловачких авиона „јурофајтер“, по цени од 60 милиона евра за летелицу. Шпанија и Португал их већ имају. Економист, иначе, пише да је француска подршка Грчкој, коју је управо најавио председник Саркози, условљена обавезом Атине да купи нове француске фрегате.

ЕУ трансфери никако нису једносмерна улица и страдање једне чланице еврозоне неминовно ће погодити другу. Упозоравајући на опасност од драстичног смањења привредног раста Џозеф Стиглиц оцењује да цела еврозона мора бити солидарна, ако жели да избегне рецесију. Како је давно говорио Кејнс „Ви се побрините за смањење стопе незапослености, а буџет ће се побринуту сам за себе.“

По мишљењу Пола Кругмана, невоља је што је еврозона успостављена тако да је предвиђена заједничка монетарна политика на макроекономском нивоу, али не и заједничка економска политика нити се у том правцу нешто ради. Истина, критичари Кругмановог става подсећају да Америка има заједничку економску политику, па је ипак запала у највеће тешкоће после Велике депресије: Калифорнија је, мерено буџетским дефицитом, у горем положају од Грчке, а Илиноис, Њујорк и Аризона прате је у стопу.

Шпанија је посебан проблем. Управо са становишта економских рецепата: она је све радила како је прописано. После Франкове смрти и успостављања демократске власти 70-их година, шпанске власти су кренуле реформским путем, мада не пребрзо. Влада је подстицала гашење старих индустријских грана, пре свега црне металургије и бродоградње, и пребацивање ресурса у перспективније гране. Међутим, у том процесу константно је расла незапосленост, са 5,3 посто 1977. на преко 20 посто данас. (У Португалу је то донело и политичку нестабилност, тако да је за 12 година земља променила 16 влада, па не чуди да је БДП у Португалу око трећине просека у ЕУ) Оно што је представљало предност и Шпаније и Португала биле су релативно ниске плате.

Шпанија је доживела спектакуларни бум захваљујући грађевинарству. Иако је Мадрид избегао неодговорне и рискантне хипотекарне кредите и кредитна тржишта, није могао да избегне потоњи пад цена некретнина и општу ценовну депресију. Данас је то типично шпански проблем, иако је реч о економском инструменту позајмљеном из успешне привреде. Немачка је 1995. године увела, а 2005. законски уредила, модел рефинансирања хипотекарних кредита издавањем вредносних папира с покрићем у хипотекарним потраживањима. Шпанија га је оберучке прихватила зато што није ни на један други начин могла да задовољи потребу за јефтиним, доступним и добро обезбеђеним хипотекарним кредитима. То је било у интересу свих учесника у изградњи и продаји некретнина, од оних који су куповали станове, преко грађевинара и локалних самоуправа које су оберучке прихватиле грађевински бум, све до великих банака које су одједном стицале мноштво клијената. Међутим, читав процес темељио се на претпостављеном стабилном расту цена некретнина. Сада шпанске банке нигде не могу да позајме новац под условима и по цени који би им донели макар и незнатну зараду на хипотекарним кредитима. Услед тога у Шпанији тренутно постоји око милион некретнина на тржишту а нико не може да их купи.

У децембру 2009. стопа незапослености је била само нешто мало испод 19 посто, док просек у ЕУ износи 9,5 посто. То је огромно бреме за јавне финансије и реалан је социјални и лични проблем, посебно за млађе нараштаје.

Шпанска влада се узда да ће планом штедње и стабилизације који, између осталог, подразумева повећање старосног минимума за одлазак у пензију са 65 на 67 година и смањењем буџета за 50 милиона евра до 2013. године умањити дефицит и прилагоди се пропису ЕУ од три посто БДП. Те мере сигурно могу да спрече фискалну пропаст. Није ни издалека сигурно да су довољне за привредни опоравак.

Године 2001. банка Голдман Сакс омогућила је Грчкој, тада такође под владом Јоргоса Папандреуа, да у евре конвертује своје дугове изражене у доларима и јенима, али не по важећем курсу, него по нетржишном, за евро знатно повољнијем курсу. Тако је у књиговодственим извештајима вредност дуга смањена за неколико милијарди евра.

Евростат данас тврди да није био упућен у ту трансакцију, па многи из тога изводе закључак да је Грчка на превару ушла у еврозону. Међутим, чак и ако је тачно да статистички завод ЕУ за то није знао, сама трансакција није у то време била забрањена европским прописима. Чак се у приручнику Европски рачуноводствени прописи из 2002. наводи један пример такве конверзије дуга. Тек у марту 2008. Евростат је донео правила којима је онемогућио ту праксу. С друге стране, Караманлисова влада је 2008. званично саопштила да Грчка не посеже за таквим нетржишним трансакцијама ни сличним финансијским инструментима, али је то, у датом тренутку, била сасвим истинита тврдња.

По свему судећи, Грчка није једина која је на измаку прошлог века прибегла “креативном” рачуноводству, јер су многе земље у то време муку мучиле да задовоље маастрихтске критеријуме, довијајући се на разне начине.

Невоља је само што Голдман Сакс, до танчина упућен у стање грчких финансија, сада заједно са хец фондовима и финансијским царством Џорџа Сороса, по свему судећи, преко Грчке напада евро. Да би се тај напад осујетио, неопходна је одлучна акција Европске централне банке у сарадњи са централном банком Грчке и ненајављени откуп грчких државних обвезница.